

HADMŰVÉSZET FELSŐFOKON

Antoine-Henri JOMINI: *A hadművészet kézikönyve.*

Fordította: TÓTFALUSI Ágnes. Szerkesztette: FORGÁCS Balázs – PADÁNYI József.

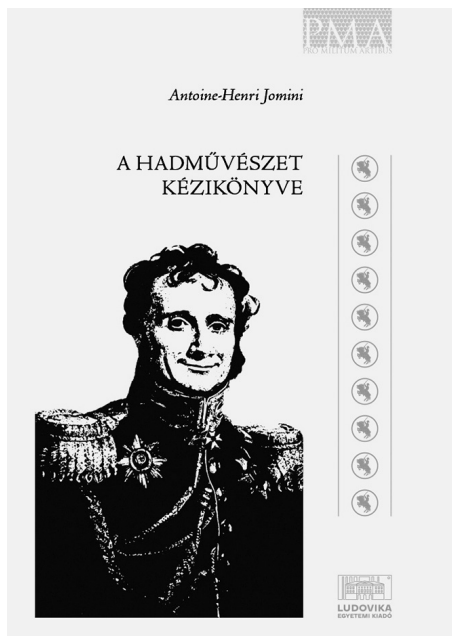
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024. 432 oldal, 4751 Ft

A legjelentősebb tudományok körében feltételezhetően a hadtudomány a legkevésbé ismert a széles nagyközönség számára. Ez nem is csoda, hiszen minden hadsereg féltve őrzi titkait, melyek között ott vannak azok a hadtudományi elvek is, amelyekre saját működését építi. Éppen emiatt a hadtudományi eredmények egy része nem érhető el egy szűk körön kívül, a hadtudomány publikus felületei, tudományos csatornái viszont hasonlóan működtek és működnek más tudományokhoz. De más szempontból is sajátos helyzetűnek tarthatjuk a hadtudományt s annak történetét, mivel hogy annak számos határterülete történeti és egyéb más tudományok szempontjából is jelentős tartalmat hordoz. Ilyen terület a hadtörténet és a hadművészet története, melyek ugyanúgy részei a hadtudománynak, mint a történettudománynak. Mindkét tudomány magáénak vallja tehát a hadtörténetet, amit jól mutat az MTA tudományági nomenklatúrája, melyben a történettudományok és a hadtudományok körében is megtalálható a hadtörténet. Ugyanakkor nem mehetünk el amellett a megfigyelés mellett sem, hogy a hadtörténet mindkét tudomány perifériáján helyezkedik el.

A hadtörténet, különösen a 20. századi, meglehetősen népszerűnek mondható a nagyközönség körében, ugyanez azonban már kevésbé mondható el a hadművészet történetéről, mivel kevésbé gyakorlati, sokkal inkább elméleti tematikájú, nehezen befogadható. Nem csoda tehát, hogy a hadtörténet elmélete iránt érdeklődő középiskolásként a '90-es évek első felében egy vidéki kisváros könyvtárát, majd egy nagyobb megyei könyvtárát átböngészve is alig találtam könyvet a hadművészet történetéről. Üdítő kivételt képezett egy zöld vászonkötésű könyv, amely *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*

címet viselte, és számos részletet tartalmazott katonai szerzők elméleti munkáiból a kora középkortól a 19. századig. A kötethez Rázsó Gyula írt bevezetőt, aminek sok állítása még ma is megállja a helyét. Mivel már akkor is a 18. század és a francia háborúk kora érdekelt, elképesztően izgalmasnak találtam Szász Móric, Nagy Frigyes, Lloyd Guibert, Károly főherceg és Napóleon írásait. A szemelvények közül mégis Antoine-Henri Jomini (1779–1869) fogott meg igazán. Azonnal kutatást indítottam utána, de csalódnom kellett, mert mindössze a *Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból* címet viselő, az előbbinél sokkal kevésbé sikerült kötetet találtam. Sokkal később szembesültem azzal a ténnyel, hogy Jomini fő művét még nem is fordították le magyarra, készült ugyan egy magyar nyelvű kiadás, de az az orosz fordítás magyar áttüzetése volt, és páratlanul rossz minőségűre sikeredett, gyakorlatilag használhatatlan, ráadásul belső használatra készült, nem került a nagyközönség elé.

A 19. századi hadtudomány két kiemelkedő, dichotómiává vált alakja, Clausewitz és Jomini közül a porosz tábornok fő műve jelent csak meg magyarul. A későbbi hadművészet-történeti kutatásaim során táruult fel előttem az a tény, hogy a világ ilyen szempontból is kettéosztott. Német nyelvterületen és vonzaskörzetében, amihez a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia révén a magyar hadtudomány is tartozott, Clausewitz dominanciája megkérdőjelezhetetlen, Jomini pedig ezen kívül vált meghatározóvá. Talán nem véletlen, hogy angolra az Egyesült Államokban fordították le a polgárháború előtt, 1854-ben, de nagy sikert a polgárháború alatti 1862-es kiadása ért el. **Hatalmas úrt pótolta Jomini fő műve magyar fordításának közreadásával.**

A 19. századi hadtudomány két kiemelkedő, dichotómiává vált alakja, Clausewitz és Jomini közül a porosz tábornok fő műve jelent csak meg magyarul. A későbbi hadművészet-történeti kutatásaim során táruult fel előttem az a tény, hogy a világ ilyen szempontból is kettéosztott. Német nyelvterületen és vonzaskörzetében, amihez a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia révén a magyar hadtudomány is tartozott, Clausewitz dominanciája megkérdőjelezhetetlen, Jomini pedig ezen kívül vált meghatározóvá. Talán nem véletlen, hogy angolra az Egyesült Államokban fordították le a polgárháború előtt, 1854-ben, de nagy sikert a polgárháború alatti 1862-es kiadása ért el. **Hatalmas úrt pótolta Jomini fő műve magyar fordításának közreadásával.**

A forráskiadás szabályainak megfelelően a kiadott szöveg elé került egy bevezető tanulmány Forgács Balázs tollából. A szerző a klasszikus elveket követve vázlatosan bemutatja Jomini életét, az egyetemes, majd a magyar hadtudományban betöltött helyét, végül a forrásként közölt, az először 1838-ban megjelent mű keletkezéstörténetét. A magyar nyelven eddig megjelent legrészletesebb Jomini-életrajzból megismerhetjük az életének legfontosabb fordulópontjain túl a személyiségét is. Jomini saját képességeinek teljes tudatában volt, és ezt ki is használta. Habár vitáiban általában mellette állt az igazság, meglehetősen nehéz természetű volt, több ellenséget szerzett. Különösen a Berthier marsallal, Napóleon tábornoki főnökével és bizalmasával kialakult rossz viszony terhelte szolgálatát. Ennek ellenére Napóleon bízott benne, és fontos pozíciókat adott neki. De konfliktusai végül ellehetetlenítették, ami miatt a dezertálást választotta. A bevezető vázlatosan eligazítja az olvasót a hadtudományban is Jominit illetően. Rendkívül izgalmas terület ez a szakemberek számára, amiről magam szívesen olvastam volna még részletesebben Forgács Balázstól, de egy forráskiadás elé elegendő a legfontosabb csomópontok felvillantása, a többi szaktanulmányokba való.

Jomini életművének mintegy összefoglalásaként, korábbi írásainak idevágó részeit összegyűjtve, átírva, kipótolva, egységessé gyúrva tankönyvi jelleggel állította össze *A hadművészet kézikönyvét*, ami kétségkívül a korabeli hadtudomány csúcsteljesítménye. Ennek a munkának a jelentőségét és hatását nem lehet túlbecsülni. Nélküle nem lehet megérteni a napóleoni hadművészetet, így a modern hadművészet és hadügy kezdetét sem, de hatalmas haszonnal olvashatja a 20. századi tömeghadseregek, a páncélos hadviselés vagy éppen a modern katonai események iránt érdeklődő közönség is. *A hadművészet kézikönyve* előszóra, két nagy részre, benne nyolc fejezetre, ezeken belül 47 cikkelyre, végül konklúzióra és függelékre tagolódik. Jomini a hadművészetet hat ágra: katonapolitikára, stratégiára, magasabb taktikára, logisztikára, erődítés-tanra és kis taktikára osztotta. Ezek közül a legrészletesebben a stratégiát és a magasabb harcászatot tárgyalta, de a katonapolitikára is bővebb terjedelemben tért ki. Ennek okát a mű céljában találjuk. Jomini az előszóban leírta alapján fő művét a cárevecsnek, a későbbi II. Sándornak készítette tankönyvként. Egy uralkodó számára nyilvánvaló módon sokkal kevésbé volt érdekes a gyalogoszászlóalj alakzatait részletezni, sokkal inkább a háború céljaival és a legfelsőbb vezetés feladataival és eszközeivel kellett tisztában lenni.

Az 212 oldalas első részt az első három fejezet jelenti. Az első és második fejezetben Jomini a katonapolitika alapvetéseit tárgyalja. Pontosán meghatározza a háborúk típusait, ezek sajátosságait és hatását, majd a második fejezetben a háborút a legfelsőbb állami és katonai vezető szemszögéből mutatja be. Munkájának ez a része állítható leginkább párhuzamba Clausewitzcel, nem véletlen, hogy több alkalommal is vitatkozik a porosz hadtudós állításaival. A harmadik fejezet a stratégiát, a hadjáratok megvívásának művészetét mutatja be nagy terjedelemben, ami a szöveg harmadát jelenti

– Jomini itt igazán elemében van. A hadjáratok geometriájának teljes rendszerét felvázolja, vonalakat, pontokat, sávokat határoz meg, ezek egymáshoz viszonyított rendszerét írja le, számos elméleti és gyakorlati példát hoz. A második rész 141 oldala négy fejezetet foglal magában. A negyedik fejezet a csaták megvívásának művészetét, a magasabb taktikát tárgyalja, ami saját meghatározása szerint „a csaták jó kombinációjának és jó vezetésének művészete”. Elkülöníti a támadó és védő, valamint a menetből vívott csatákat. Bemutatja a Clausewitz által különösen fontosnak tartott bekerítő hadműveleteket, a meglepetésszerű támadásokat, rajtaütéseket, továbbá a megerősített helyeken vívott harcokat. Az ötödik fejezet a stratégia és a magasabb taktika határterületeit mutatja be, az elterelő hadműveleteket, üldözést, téli szállást és a partraszállásokat. A hatodik fejezet a „logisztikáról, avagy a hadseregek mozgatásának gyakorlati tudományáról” szól, de sajnálatosan csak rendkívül vázlatosan. A hetedik fejezet, azaz a harci alakzatok kérdése sokkal jobban érdekli a szerzőt, így alaposabb elemzést kapunk a fegyvernevekről (gyalogság, lovasság, tűzértség), ezek együttműködéséről és a harcrendek fajtáiról. A kötetet függelék zárja, amely a szerző szerint gyorsan készült, így nem a legkidolgozottabb. Ennek ellenére a tengerentúli hadjáratok, partraszállások története különösen érdekes, s bemutatja Jomini kiterjedt (had)történeti ismereteit.

Jomini legfőbb instrukciója stratégiai és taktikai szinten is megegyezik, mint írja, „haderőnk nagy részét az ellenséges hadseregnek csak egy kisebb része felé irányítjuk, és arra a pontra, ahol a legnagyobb eredményt érhetjük el”. Ez a napóleoni hadművészet legfontosabb tétele. Jomini egyértelműen hangsúlyozza, hogy az ő munkája nem szó szerint alkalmazandó minta, hanem váz, amit tartalommal az adott helyzetben kell megtölteni. Külön fel kell hívni a figyelmet a szöveg stílusára. Végig személyesen Jomini, a katona beszél az olvasóhoz. A tudományos távolságtartásra a szöveg egy részében ugyan érezhetően törekedett a szerző, de gyakoriak a személyes kommentárok, kiszólások, megnevezett kritikusokkal való vitatkozások. Ezek egy része már néha a személyeskedés határát is súrolja, de ezzel nemhogy terhelne a szöveget, inkább olvasmányosabbá teszi. Ez a stílus tudománytörténeti, nyelvészeti szempontból is figyelemre méltó. Minden szempontból dicsérendő a fordító, Tótfalusi Ágnes, a nyelvi lektorok, Nagy Béla és Tóth Ferenc (akik Perjés Géza fordítását is felhasználták), valamint a szerkesztők, Forgács Balázs és Padányi József munkája, mivel nyelvi és szaknyelvi szempontból is magas szintet képvisel a kötet, alig-alig fordul elő döccenő, pontatlanság. Fontos szerepet játszanak az illusztrációk is. Ezek egy része az eredetiben is megjelent vázlat, de a magyar kiadás ezt jócskán meghaladva a Jomini által részletesebben említett hadjáratokhoz is nyújt térképeket a Nagy Bélától ismert rendkívül magas színvonalon.

Összességében tehát Jomini fő művének magyar fordítása hiánypótló munka, a hadtudomány és hadművészet történetének egyik kulcsfontosságú műve, amit kiváló színvonalon, magas szakmai és nyomdai kivitelben vehet kezébe az olvasó.

NAGY-L. ISTVÁN